

I N N H O L D

103047.

Forkortelser symboler og fremmedord, se neste side

Kap. 1	Opptakten	side 11
" 2	Det første angrep	" 14
" 3	SS-Panzerdivision Wiking	" 19
" 4	Bombene faller	" 25
" 5	Tilbaketoget over Poltawa-Tsjerkassy"	33
" 6	I vinterkvarter	" 40
" 7	Vi ringes inne ved Tsjerkassy ..	" 50
" 8	Den siste flyplassen	" 57
" 9	Døden på lur	" 64
" 10	Tre døgn ved rattet	" 69
" 11	Motangrepet startes	" 75
" 12	Gryteslaget raser videre	" 79
" 13	Gjennom den besatte landsbyen ..	" 85
" 14	Gjennombruddet	" 91
" 15	Ilmarsjen	" 99
" 16	På lasarett	" 105
" 17	Etter hjemkomsten	" 113
" 18	Epilog	" 117

5 kartskisser

16 fotografier

5 flyblad

3 dikt

BEN ESPEER: "TJERKASSY"

MANUS - UFULLSTENDIG

1981

BEN ESPEER ER PSEUDONYM

FOR JOHN BERGGREN

Forord til 2. utgave

På flere oppfordringer fra lesere av bokens første utgave har jeg i annen utgave føyet til tre nye kapitler, nemlig:

Kap.1 - OPPTAKTEN (med begrunnelse for hvorfor jeg meldte meg til Østfront-tjeneste)

Kap.17- ETTER HJEMKOMSTEN (om hva som hendte etter at jeg kom hjem)

Kap.18- EPILOG (tanker om rettsoppgjøret og tiden deretter)..

Forøvrig er bokens innhold uendret, bortsett fra retting av trykkfeil, og ny forklaring til de tre diktene.

, Oslo i desember 1981

Ben Esper

Kap. 1.

OPPTAKTEN

Loddet er kastet, jeg er på vei sydover og østover - til fronten! Det var etter moden overveielse at jeg den 6.mai 1943 gjennom Frontkjemperkontoret i Oslo hadde meldt meg til tjeneste i Pansergrenaderregiment NORGE på Østfronten. Etter at krigen mot Tyskland var slutt den 10.juni 1940 hadde mange tusen nordmenn meldt seg som frivillige til begge sider - omtrent like mange til øst som til vest - nemlig i årene 1940-1945 totalt ca. 15.000 til hver side, altså dels til England for å gå inn i engelske avdelinger og dels til Tyskland for å delta i kampen mot bolsjevismen.

For meg personlig var det siste avgjørende. Jeg så Tysklands kamp mot Sovjet-Unionen som livsviktig også for Norges framtid og jeg ville gjøre en innsats i denne skjebnekamp. Selv ikke mitt lykkelige ekteskapelige forhold, med en kjær hustru og to mindreårige barn, kunne holde meg tilbake for å gjøre min plikt og eventuelt sette livet inn for denne sak som jeg betraktet som den viktigste av alle, slik jeg oppfattet det. Det kan sikkert være vanskelig for utenforstående å forstå dette, men når man for fullt alvor har gått inn for et bestemt ideologisk grunnsyn med skarp front mot den gudløse materialisme som Sovjet-Unionen står som eksponent for, er det ikke noe annet valg enn å følge sin innerste overbevisning uansett konsekvensene. -

Vel, fredag den 28.mai 1943 befinner jeg meg ombord i 14.000-tonneren MONTE ROSA av Hamburg, som tidligere hadde gått i Syd-Amerika-farten som en flott passasjerdamper. Vi var ca. 500 norske frivillige ombord da vi lettet anker fra Oslo havn ut på kvelden. Været var strålende og jeg minnes at syrinene sto i blomst da jeg passerte Studenterkullen, så det var vanskelig å tenke seg at jeg var på vei til en blodig slagmark. Jeg var forberedt på å se mye lidelse ved frontlivet, men kunne allikevel ikke drømme om alt det fryktelige jeg opplevde noen måneder senere på Østfronten. Det er i sannhet et gode for menneskene at man ikke kan se inn i framtiden!

Straks etter avgang hadde vi livbåtmanøvrer ombord og fikk beskjed om å sove med klærne på og livbelte med i sengen. Det var tyensynlig nødvendig å være klare til øyeblikkelig evakuering av skipet ved eventuelle angrep fra fienden. Vi hadde forøvrig eskorte med under hele overfarten til Århus i Danmark, men en ytterst svak eskorte syns jeg, nemlig bare en liten forpostbåt foran og en bak, foruten to fly svevende over oss hele tiden.

Solen sank ned i havet kl. 2145 mens vi sto ved rekka, og månen steg opp. Det var stille og rolig sjø og utenkelig at vi seilte i krigsfarvann. Men tankene våre dreide seg selvsagt om den nærmeste framtid og situasjonen for de der hjemme. Hva ville skjebnen bringe meg, hva med min egen familie og min gamle mor som var enke? Det var ikke fritt for at tankene på mine kjære vanskeliggjorde nattesøvnen. Min kone lå kanskje fortsatt oppløst i gråt? -

Vi ankommer Århus kl. 1030 og marsjerer etter middag til jernbanestasjonen, hvor et ekstratog ventet for å frakte oss videre til den vestlige delen av Tyskland. I Århus ble det imidlertid 4 timers ventetid før togavgang kl. 2200. I dagboken har jeg notert at jeg kjøpte danske flateispinner a 25 øre (det var dengangen det). Kl. ~~2020~~ 1020 neste dag ankommer vi den første tyske byen Flensburg hvor det tyske Røde Kors var møtt opp og serverte oss suppe og kaffe samt en gavepakning fra den tyske rikskansler. En time senere dro vi videre med et langt ekstratog som var pyntet med løv, man ville tyensynlig gjøre ære på de norske frivillige guttene.

Vel, etter lange opphold i mange tyske byer og stadig togbytte (syv i det hele i dag) bruker vi to døgn på togreisen via Strasbourg fram til Rhindalen. Her ånder alt av sommer og fred med bønder i arbeid på markene, vindru-ranker langs jernbanelinjen, maleriske borger og slott på fjelltoppene, og aker og eng i full blomst, og ingen tén til krigen. Først sent på kvelden tirsdag 1. juni etter 4 døgns reise fra Oslo når vi fram til vårt bestemmelsessted, byen Sennheim tre mil nord for den sveitsiske grensen, hvor vi skal ha militæropplæring.

Og så begynner soldaterlivet for alvor med beinhard eksersis fra morgen til kveld. Det er det norske politikompani som har sin treningsplass her og de fleste underoffiserene

er norske mange av dem med krigserfaring fra Østfronten allerede. Men tysk er kommandospråket, noe som faller vanskelig for enkelte av guttene som ikke er språkkyndige.

Den daglige eksersisen er hard, mye verre enn den norske og de av guttene som ikke var i god fysisk form fra før, begynte snart å klage. Men det hjalp jo ikke noe større. Det var ikke noe "kjære mor" der i gården, man måtte lystre ordre og bite tennene sammen og stå på etter beste evne. Utendørs gikk det på "hinlegen" og aling i søla, så vi så ut som griser etter kort tid. Det var stadige springmarsjer for å styrke kondisjonen, skyteøvelser i all slags vær (også om natten) og uavlatelig hilsen på alle som hadde rang over den menige soldaten.

Innendørs gikk det på skaporden og oppredning av senger - for å lære "orden og disiplin" som det het. Det var ikke fritt for at enkelte av guttene benyttet anledningen til på norsk å skjelle ut overordnede tyskere, men det løp ikke alltid bra ut, for noen av de tyske offiserene skjønte litt norsk, og så ble det "kakebu" i noen timer, eller dager etter grovheten i de skjellsord som var snappet opp. Selv var jeg i grunnen noe betenkt på all pirkingen og bagatellene i det tyske eksersis-reglement. Vi var jo ikke kommet hit for å re opp senger eller plassere tøyet vårt i skapene etter millimetermål, og tyskerne ville neppe vinne krigen med tilsvarende sivile sysler i det tyske samfunn, tenkte jeg. Men jeg skjønte etterhvert hvilken tanke som lå bak reglementet: Uansett hvor tydelig et pålegg kunne synes for den enkelte var hensikten selvsagt at man automatisk skulle følge ordren uten selv å reflektere over hensiktsmessigheten av ordren. Det var den såkalte "kadaverdisiplin" vi møtte, som uten tvil gjør sin nytte i krig, men som kan være farlig på et annet plan, nemlig det moralske. Man kan motta ordres f.eks. om å pine fanger for å fremskaffe opplysninger, og som man egentlig burde nekte å utføre, men hva så med konsekvensene? Å nekte å lystre ordre medfører alltid straff, i enkelte spesielle tilfeller endog dødsstraff, og da er man oppe i et dilemma. Dette problem blir alltid drøftet etter en krigs slutt, og det blir vel gjerne slik at det blir seierherrens jus som blir avgjørende for straffeskyld og dom. -

Det var flere idrettsstevner som ble arrangert under oppholdet i Sennheim, og jeg for min del benyttet anledningen til å teste formen. Den viste seg å være svært bra for jeg greide det tyske militære idrettsmerke i sølv som den eneste i min gruppe. -

Fredag 11.juni ble vi vekket kl. 4 om morgenen for å gjøre oss marsjklare for overflytting til en annen militærplass, nemlig Auerbach som er vestleiren til det veldige militærfeltet Grafenwöhr, beliggende mellom Bayruth og Nürnberg. Her ble jeg plassert i 2.Politikompani tilhørende 1.bataljon i SS.Panser-grenaderregiment NORGE. Øvelsene fortsatte stort sett som i Sennheim, men med overveiende vekt på skyteøvelser.

Flere kjente traff jeg på, både fra Oslo og fra min fødeby, en liten by på Østlandet. Fra dette lille stedet kjente jeg igjen 7 gutter som hadde meldt seg til Østfront-tjeneste, hvorav dessverre 3 av dem falt senere under krigen. I det hele var vi 150 mann i 2.Politikompani men det var 4 norske politikompanier opprindelig tilhørende Regiment NORGE. Av disse ble 3 kompanier overført til krigstjeneste i Finnland, fordelt på Den norske Legion (1900 mann) og Skiløperkompaniet under SS.Skijegerbataljon NORGE (1200 mann). -

Tirsdag 27.juli skriver jeg brev til min kompanisjef med søknad om overføring til fronttjeneste. Jeg mente det var nok med 2 måneders tysk militærøvelse og mente om at jeg hadde avtale med Frontkjemperkontoret i Oslo om i alt 6 måneders krigsinnsats, hvorav 2 alt var gått. Svar kom prompte: Jeg skulle overføres til SS-Panzerdivision WIKING som var i harde kamper under tilbaketrekning på Østfronten!

Nå blir det altså alvor - og så får skjebnen råde. -

Kap. 17.

ETTER HJEMKOMSTEN

Nå var altså krigstjenesten slutt for mitt vedkommende - trodde jeg da - men der tok jeg nok feil. Da jeg dagen etter hjemkomsten meldte meg for de militære myndigheter for å melde av min hjemkomst og for å be om dimisjonspapirer, fikk jeg beskjed om at jeg var innvilget permisjon inntil 31.mai. Og at en eventuell dimisjon fra det militære bare kunne avgjøres i Stettin i den østre delen av Tyskland, som er stand-kvarter for Division Wikings, sanitetsavdeling. Se, se, nå skal du kanskje på ny ut til fronten etter endt permisjon, tenkte jeg for meg selv, men våget ikke å antyde dette for min kone.

Imidlertid måtte jeg nevne for henne at jeg av formelle grunner måtte en svipptur ned til Stettin for å få sluttpapirene. Noen svipptur ble det nok ikke, for det tok meg to måneder å komme gjennom alt byråkrati før jeg igjen var tilbake i Norge. Men vi får la dagboken fortelle hva som hendte i mellomtiden. -

Etter samtalen i FRONTLEITSTELLE dagen etter min første hjemkomst, skjønnte jeg straks at det var nødvendig å mobilisere mine forbindelser i regjeringsskretser (som også ved min avreise for 1 år siden hadde sendt meg et introduksjonsskriv til divisjonsstaben i Wiking) for å fremskaffe dimisjonspapirene snarest mulig. Men til trots for dette måtte jeg allikevel ta turen ned til Tyskland igjen. -

Utgår

Torsdag 4.mai ble jeg invitert ned til Hotel Continental til stor mottakelse for en del av Tsjerkassy-karene som nå var samlet i Oslo. Vi var 15 mann, vesentlig offiserer og noen som hadde fått Jernkorset (deriblant jeg). Det var den norske regjering som sto som vertskap for festen for å hylde de norske guttene fra Tsjerkassy. Jeg ble plassert midt mellom ministrene Fuglestad og Stang, og minister Riisnæs var også tilstede. Under en av talene ble det nevnt at jeg var tildelt Frontkjempermerket undertegnet av ministerpresident Quisling, og at min permisjon var forlenget til 17.juni. - Ellers ble det en belivet fest som varte til ut i de små timer.

Tirsdag 6.juni leser jeg i avisene at Vestmaktene har foretatt invasjon i Nord-Frankrike. Den 16.juni hører vi om

tyskernes nye "vidundervapen" raketten V.1, som Hitler skryter av skal knekke fienden. Men slik gikk det jo ikke

Lørdag 17.juni var det å melde seg for utreise til Tyskland igjen. Ved passeringen av Studenterlunden så jeg akkurat som for vel 1 år siden at syrinene sto i full blomst, men bevares så mye som hadde hendt siden da. Det var ikke fritt for at jeg tenkte sterkt på framtiden, på hva som kunne hende med landet vårt, hvorledes det ville gå med familien min, og på min egen skjebne og krigens slutt og tiden deretter, problemer, problemer alle vegne.

Vi tok avskjed med Oslo fra Loenga ved Østbanen med tog til Fredrikstad. Herfra ble det om kvelden å dra videre med d/s "Bretagne", og det ble en nydelig tur i stille fint sommervær. Jeg spaserte på dekket til langt på natt mens tankene dro på langfart, helst til opplevelsene under gryteslaget ved Tsjerkassy. Det var jo grufulle minner som for alltid vil være preget i min bevissthet. Særlig tanken på alle de døde og lemlestede sårede ville ikke slippe ~~xxxxxx~~ taket i meg, og jeg lurte på hvor lang tid det ville gå før jeg sluttet å tenke på dette - og om jeg ville få nerveproblemer senere av den grunn. Det fikk jeg i det hele tatt ikke takket være usedvanlig sterke nerver. -

Båtturen langs svenskekysten gikk stille og fredlig for seg uten antydning til krigshandlinger av noe slag, og vi ankom Fredrikshavn i Danmark tidlig neste morgen. Allerede ved middagstid drar vi videre med ekstratog ned til tyskegrensen ved Flensburg og ankommer Lehrter Bahnhof i Berlin kl. 16. Da jeg meldte meg på oppgitt militærkontor for å få stemplet mine papirer og få angitt overnattingssted, traff jeg på en annen norsk frivillig som nettopp var innom. Han (M.A.fra Hole) var også på vei til sin militærforlegning for å bli dimittert, men han måtte videre helt opp til Narwa-avsnittet i Finnland fordi han tilhørte 8.komp.i Regiment NORGE.

Like etter frokost neste morgen var det flyalarm, men vi hørte ingen bomber falle og lot oss heller ikke forsinke i forberedelsene til avreise til lunsj sammen med 23 andre norske frivillige som var på gjennomreise i Berlin på vei til fronten i øst. Middagen fant sted på en pen restaurant og ble en hyggelig avveksling før jeg måtte avsted for å nå toget kl. 1300 med kurs mot Stettin. Etter et par timers problemfri togreise meldte jeg meg på kasernen og tørnet tidlig inn den kvelden. -

-116-

Dagen etter - det var den 21. juni - hører jeg av to nyankomne at Berlin i natt er blitt fryktelig bombet nettopp i sentrum hvor jeg var 16 timer tidligere, nemlig strøkene rundt Unter den Linden, Friedrichsstrasse og Stettiner Bahnhof. Selv det tyske krigskommunikat måtte melde om alvorlige luftangrep - terrorangrep mot boligkvarterer, ble det kalt. Jeg hadde altså igjen hatt flaks, som så mange ganger før i krigen.

Neste dag blir det meldt i radioen at tyskerne hadde tatt i bruk sitt annet rakettvåpen, V.2. (V står for "Vergeltungswaffen", altså "gjengjeldesvåpen"), som skulle være mye mer effektivt enn V.1. Huff ja, krigsredslene øker stadig; hvor skal det ende ---.

Ellers gikk dagene i Stettin stort sett i fred og ro for meg som stadig ventet på dimiteringspapirene mine. Det var mest vaktteneste og innendørs renhold som var hovedbeskjeftigelsen, foruten spaserturer i omegnen og enkelte besøk på en restaurant i Stettin eller et kinobesøk i ny og ne. Hadde forresten besøk av to av gutta fra KKZ (min sanitetskjørertropp i Wiking), nemlig Michael Hoffman og Peter Huber, som forteller at Wiking nå er på vei til Østfronten igjen over Lemberg (Lwow i Polen) for innsats på Kowel-avsnittet. Godt at jeg slipper å være med denne gangen, tenker jeg for meg selv. Krigen har jeg fått nok av og jeg har bestemt meg for å forsøke å få mine dagbokopptegnelser utgitt som bok etter krigens slutt - i håp om at dette sanne vitnesbyrd om krigens redsler og vanvidd vil kunne bli en antikrigsbok og derved kanskje bidra litt til fredsforskernes arbeid. -

Av hendelser forøvrig i mitt 4 ukers lange opphold i Stettin er det et par ting som kanskje er verdt å nevne. Det ene er noen mystiske drukningsulykker og det annen en offentlig henrettelse. Jeg badet flere ganger i en stor innsjø GLAMBECKER SEE i Eckerbergswald, men fikk beskjed om å være forsiktig da dette var en ulykkesinnsjø av første klasse. Utrolig nok så drukner det regelmessig 4-5 mennesker ukentlig på dette sted; i fjor således 58 i løpet av 10 uker ifølge offentlig statistikk. Selv erfarte jeg drukningsulykker der 4 ganger i løpet av 4 dager, nemlig 5. 7. og 8. juli siste dagen endog 2 ~~ulykker~~ ulykker mens jeg var der! Jeg hørte rop om hjelp og var tilfeldigvis den nærmeste til å komme den druknende til hjelp. Jeg fikk ham til land og gjenopplivnings-

forsøk ble straks igangsatt av tililende leger på stedet. Da han ble brakt bort i en personbil, viste han svake livstegn, men jeg vet ikke om han greide seg. Årsaken til de mange drukningsulykkene i Glambecker See må utvilsomt være sterke understrømmer som enkelte badende ikke greier å stå i mot. Selv merket jeg ikke noe usedvanlig ~~at~~^{da} jeg svømte utover den store innsjøen. Stedet ble forøvrig avstengt for bading den 10. juli uten begrunnelse.

Mens jeg oppholdt meg i Stettin, ble en dødsdømt tysker skutt for åpen scene mens hele bataljonen sto oppstilt på paradeplassen. Han var tatt i faneflukt (rømming) flere ganger (fem ganger ble det sagt) og var nå dømt av en militær domstol til døden. Selv slapp jeg å overvære begivenheten da jeg dagen forut var kommandert til å være vakthavende offiser for inne-tjenesten, men jeg så i vinduet lastebilen med en kiste passere forbi like før henrettelsen fant sted og så bilen komme tilbake en kort stund etter - med liket inni. Vel var jeg blitt godt herdet under de redselsfulle opplevelsene på Østfronten, men jeg syntes det var uhyggelig at man for åpen scene blir skutt ned av sine egne landsmenn.

Dette med "herding" er forresten ikke så helt enkelt å forklare. Folk flest tror vel at dette betyr at man etterhvert blir avstumpet og likegyldig overfor døde og sårede mennesker; at det blir en vane å se lidelser uten å reagere. Men dette er ikke riktig, i et hvert fall ikke for meg selv eller de sanitetsfolk jeg kom i berøring med. Selv om jeg av en norsk journalist som hadde lest gjennom mitt originalmanuskript til denne bok, ble betegnet som "nordmannen som hadde krigens blodigste jobb", og av mine frontkamerater som "mannen uten nerver", så betyr ikke dette at jeg er uten følelser eller medkjensle overfor mennesker. Tvert i mot har jeg sterke følelser og jeg kan godt gråte sammen med folk i nød, men jeg evner å skjule mine følelser overfor andre. -

Vel, tiden var endelig inne for meg i Stettin da jeg torsdag ettermiddag 13. juli fikk beskjed om at jeg dagen etter kunne få reise hjem til Oslo, for nå var dimiteringspapirene i orden. Å så glad jeg ble; jeg satte i å synge en liten norsk visestubb med min skjærende falske stemme. s. gutta satte store

øyne og holdt seg for ørene! Neste dag ble det å fly rundt på hele ni steder for å få ordnet alt til avreisen. Det skulle mye til av papirer og avregninger og avlevering av utstyr før alt var klappet og klart, men endelig kom jeg meg avgårde med 18-toget til Stettiner Bahnhof i Berlin. Her var svære bombeskader, men togene gikk i et hvert fall regelmessig, og jeg tok nattoget videre via Güstrow-Flensburg opp til Århus, hvortil jeg ankom midt på natten etter 2 døgns togreise. Her var det full flyalarm da vi ankom, så vi måtte vente 1 time før avmarsj til kasernen. Allerede klokken halv syv neste morgen var det båtavgang til Oslo - trodde vi - men havnen var sperret av nedkastede miner, så vi måtte vente ombord i over 1 døgn før vi kom oss avgårde. Vi gikk i konvoi sammen med 3 andre skip men hjemferden foregikk i ro. Jeg traff tre andre norske frivillige ombord som skulle hjem på perm, og vi fikk en hyggelig prat sammen om våre opplevelser.

Tirsdag 18.juli tidlig om morgenen ser vi Norges kyster i det fjerne og vi er glade som unger. Vi damper opp Oslofjorden i strålende sommervær og går i land ved Akershuskaia kl.15. Hjemme hos meg finner jeg ingen tilstede, familien er dratt på landet til noen bekjente og jeg drar hurtigst mulig etter. Det blir et overraskende gjensyn for jeg hadde ikke fått tid til å underrette kone og barn om hjemreisen. - Først den 25.juli får jeg de endelige dokumenter på at jeg var dimittert for godt etter 14 måneders militærtjeneste.

Og det sivile liv kunne begynne igjen - med sine problemer.

Punkt 1: Jeg hevdet og er fortsatt av samme mening, at Norge ikke har vært i krig mot Tyskland etter 10. juni 1940. Den dagen ble det sluttet to kapitulasjonsavtaler med tyskerne, først den lokale våpennedleggelse for 6. divisjon i Nord, og senere samme dag den totale kapitulasjon som omfattet samtlig ("gesamten" i tysk original) norske stridskrefter; se om dette i Forordet og på slutten av dette kapittel.

Paragraf 86 i straffeloven som jeg ble dømt for, omhandler landsforræderi mens Norge er i krig, men jeg hadde ingen kontakt med tyskere i de to månedene 9. april - 10. juni 1940.

De fleste norske er dessverre av den feiloppfatning at den fortsatte tyske besettelse av Norge etter 10. juni 1940 fram til mai 1945, er bevis på at vi hele tiden var i krig med Tyskland, men en besettelse er ingen krigstilstand. Vestmaktene og Sovjet-Unionen holdt jo Tyskland besatt i flere år etter storkrigens slutt i 1945, og det samme er tilfelle på flere andre tidligere krigsskueplasser - lenge etter at krigen faktisk er opphørt.

Et spørsmål som jeg aldri har sett ordentlig utredet, er følgende: Hvem var de allierte som sluttet våpenstillstand med Tyskland i mai 1945, og var Norge blant dem? Jeg har ikke funnet noen offisiell kunngjøring om Norges navn i forbindelse med denne fredsslutningen. Er vi da fortsatt i krig med Tyskland? Det mener vel ingen, og da må jo 10. juni 1940 være datoen for avslutningen av Norges krig med Tyskland!

Endog den offisielle Undersøkelseskommisjon som ble nedsatt etter krigen, måtte innrømme (U.K.'s bilag 2, s. 295) at Norge ikke var alliert med Vestmaktene, og skriver bl.a.: "Det er i denne forbindelse av betydning straks å presisere at det ikke ble sluttet allianser av noen art mellom Norge og Vestmaktene etter krigsutbruddet." Norge ble heller ikke etter okkupasjonen eller senere anerkjent av noen stat som alliert (se Stortingsmelding nr. 11-1947).--

De frivillige som dro vestover, dannet forresten aldri egne norske avdelinger, men ble puttet inn i engelske grupperinger under engelsk kommando. Kong Haakon bekrefter forøvrig selv dette i et brev til den nye britiske ambassadør i Norge, Collier, etterat ambassadøren hadde brakt en takk til "de norske borgere som frivillig deltok i de britiske krigs-

E P I L O G

Min opprinnelige mening med boken - slik den fremtrer i første utgave - var utelukkende å gi en sannferdig skildring av frontlivet i en sanitetsavdeling på Østfronten, uten å komme inn på politiske spørsmål i det hele tatt. Men siden det nå (høsten 1981) er kommet så mange oppfordringer om å utvide rammen for de skildrede begivenheter og de deretter følgende konsekvenser, har jeg bestemt meg for å ta med tre tilleggskapitler, som nevnt i forordet til annen utgave.

Plassen tillater dog ikke - og dette er heller ikke mitt ønske - å gå utførlig inn på etterkrigsoppgjøret med sine store og vanskelige problemer. Dette får heller vente til historikerne etterhvert får alle dokumenter fremlagt til en mer fullstendig vurdering enn det hittil har vært mulig å gjøre. Dertil er det dessverre altfor mange historiske dokumenter som ennå ikke er offentliggjort, men som forhåpentlig senere engang kommer frem til offentlig kjennskap, slik at man kan få en mer upartisk og rettferdig bedømmelse av hva som egentlig skjedde i Norge i årene 1940-45 og tiden deretter.

For min egen del vil jeg nøye meg med å gi uttrykk for enkelte hovedpunkter, som i et hvert fall for meg har vært av avgjørende betydning i min personlige bedømmelse av rettsoppgjøret. Jeg er fullt klar over at dette blir en subjektiv betraktning som sikkert vil møte sine kritikere, men jeg ber om at man oppfatter disse mine uttalelser som alvor^{lig} og oppriktig ment fra min side. Ennvidere er jeg klar over at enkelte vil oppfatte dette utelukkende som selvforsvar for dommen over meg i 1945. Da ble jeg idømt 6 års tvangsarbeid for krigstjeneste på Østfronten og for aktivt medlemskap i Nasjonal Samling. Våren 1948 ble dette omgjort til 4.1/2 år, som jeg sonet på Ilebu Fængsel - i undrende ettertanke om min skjebne.

Jeg mener dog at jeg allikevel har rett til å fremlegge mine personlige oppfatninger av hendelser som har hatt avgjørende betydning for min oppførsel under krigen. Det er særlig fem forhold som jeg tillater meg å peke på og ønsker å kommentere, og som jeg forøvrig fremholdt under rettsaken, uten at dette ble tatt hensyn til.

Punkt 2: Det annet forhold som jeg ble dømt for -aktivt medlemskap i Nasjonal Samling, som jeg hadde vært medlem av siden starten i 1933 - skjedde på grunnlag av Landsvikanordningen utferdiget provisorisk av London-regjeringen den 15. desember 1944, og først gjort til norsk lov av det nye storting etter storkrigens slutt i 1945. Loven ble gitt tilbakevirkende kraft fra 8. april 1940 (mot 6 stemmer). Dette er i strid med Grunnlovens paragraf 97 som forbyr at lover gis tilbakevirkende kraft, som rimelig kan være. Det er helt uforståelig for meg at man kan dømmes for forhold som ikke var rettstridig da forholdet oppsto. Personlig fikk jeg høre om Landsvikanordningen først etterat jeg var arrestert i 1945, men allikevel ble jeg dømt etter denne provisoriske anordning. Svenske rettslærde har forevrig kalt Landsvikanordningen den største rettsvillfarelse som noensinde har forekommet i nordisk rettspraksis. En svensk ekspert, professor at jur. don Gæle har sagt i sin bok Landsvikanordninga: "Det har ingen betydning at den ble gitt tilbakevirkende kraft. Den har ingen tilbakevirkende kraft og vi har aldri i vår historie hatt en sådan tilbakevirkende kraft."

Punkt 4: Endelig hevder jeg at medlemskap i et tidligere lovlig politisk parti ikke kan gjøres til en kollektiv forbrytelse uten hensyn til de enkelte medlemmers handlinger og gjerninger. Dette strider nemlig mot almene rettsprinsipper som gjelder i de aller fleste siviliserte samfunn. Dette er

forøvrig senere (10. desember 1945) knesatt i FN's Menneskerettigheter. Men hva gjorde man i Norge i 1945? Alle medlemmer av Nasjonal Samling skulle straffes kollektivt, altså også de passive medlemmer hvorav enkelte ikke engang så en tysker under krigen langt mindre foretok seg noe straffbart. Dette gjelder selvsagt særlig de passive medlemmene, som fikk svi for denne uforståelige rettsoppfathingen.

For enkelte fikk dette tragiske følger: De greide ikke beskyldningene om landssvik, men tok sitt eget liv. Jeg opplevde selv tre tilfeller av selvmordt henging på Ilebu, og utover i landet var det mange selvmord. -

De juridiske professorane Castberg og Andenæs har forøvrig tatt avstand fra et sådant solidaransvar og hevder at dette er grunnlovstridig og dessuten er høyst betenkelig i sine sosiale konsekvenser.

Punkt 5: Jeg har lyst til å peke på enda et punkt som gjelder mangel på rettslikhet. Det er noe som heter likhet for loven og at samme forbrytelser stort sett skal straffes likt. Men hva skjedde i Norge under rettsoppgjøret? Av de angivelig rundt 200.000 norske arbeidere som arbeidet på tyske festningsanlegg under krigen - enkelte endog mens kampene tåste i landet - ble straffet bare dem som sto i Nasjonal Samling, mens ikke-medlemmer helt slapp straff. Dette til trots for at all annen bistand til fienden blekner overfor denne arbeidsinnsats. Slikt måtte jo skape bitterhet -

-.....-

Nettopp bitterhet er ordet eller spørreordet som ofte møter oss dømt, og det er ingen tvil om at de aller fleste er bitre. Særlig er de dømtes familie blitt bitre over behandlingen, noe man i grunnen godt kan forstå.

Selv er jeg ikke bitter på egne vegne, for jeg ser det i et litt annet lys enn mange dømt kanskje ser det. Selv om jeg selvsagt hadde ønsket meg en annen behandling av Retten på grunn av de forhold jeg har kommet inn på under punktene 1-3 ovenfor, så er det et forhold under krigen hvor jeg ikke kan si meg straffefri.

Det jeg nå skal si vil kanskje forbause mange av de dømt NS-folk, men jeg kan ikke unnlate å måtte innrømme (for ærlighet er den dyd jeg verdsetter høyst av samtlige menneskelige dyder) at vi aktive medlemmer med tillitshverv

i organisasjonen, nok er straffeskyldige på ett punkt: Vi motarbeidet de norske myndigheter og ville innføre en ny statsforfatning. Det er dette som i loven (Straffelovens paragraf 98) kalles høyforræderi, men dette er en politisk forbrytelse og intet landsforræderi eller landssvik. Politiske voldelige omveltninger foregår jo i svært så mange land og er noe helt annet enn landsforræderi. En passende straff for deltakelse i en slik politisk omveltning for å skaffe et annet styringssystem i landet, ville jeg ha godtatt, men jeg nekter absolutt stempel som landsforræder. Eller nazist, det ufysiske ødet som symboliserer tyskernes ugjerninger, jødeforfølgelser, gasskamre og alle ugjerninger under krigen som NS-folkene så ofte blir gjort ansvarlige for. Dette er et nytt bevis på urettferdighet begått under og også etter krigen, rettet mot NS-medlemmer uansett hvor hederlige disse i og for seg måtte være. -

Det ligger utenfor denne boks ramme å gi en konklusjon på rettsoppgjørets virkning på de flere hundre tusen nordmenn (inkludert deres familie og nære venner), som ble dømt, mistenkt eller baktalt på feil premisser. Men at dette betyr den største tragedie som noensinde har rammet det norske samfunn, er det ikke tvil om i min sjel. Og så kunne det hele vel vært ordnet på en ganske annen rettvise måte uten å splitte den norske befolkning. -

Oppholdet på Ilebu skal jeg forbigå i taushet. Den nedrige behandling av mange fanger - særlig frontkjemperne - vil allikevel neppe bli trodd av folk flest. Frontkjemperne ja, de dro ikke til Østfronten med livet som innsats for å svike eller skade sitt fedreland, tvert i mot. Dette burde folk forstå.

Det som imidlertid verre er, synes jeg, er behandlingen av de dømte etter soningen. Man skulle trodd at etter dom og soning, burde saken være opp og avgjort for godt. Men hva skjer? 30 år etterpå blir mange tidligere NS-folk fremdeles forfulgt, hatet og utskjelt - og derfor må opptre anonymt. Spesielt er det trist når dette går ut over deres barn og uskyldige slektninger. Det er derfor på høy tid at historiske kjennsgjerninger kommer fram til folks kunnskap, slik at et mer nyansert syn på etterkrigsoppgjøret kan bli gjort gjeldende. Dette er nødvendig ikke minst av hensyn til de døttes etterkommere. -

Personlig hadde jeg ingen vanskeligheter etter sonet dom

med å gå inn i det vanlige sivile liv, og jeg fikk etter hvert høye stillinger i næringslivet. Jeg bestemte meg også for å gjøre en innsats på det humanitære område og fikk tillitshverv i organisasjoner - nasjonale og internasjonale - hvor jeg i løpet av de siste 30 årene virkelig måtte sette krefter inn for å fylle oppgaver av kulturell og humanitær karakter. -

Det har slått meg flere ganger i de senere årene når jeg tenker tilbake på krigsopplevelsene, at det nok var en mening med de mange mirakuløse redninger jeg opplevde under helvetet ved Tsjerkassy: At jeg hadde noe mer å utrette her i livet før jeg må vandre den veien vi alle skal gå

.....

Utdrag av kapitulasjonene 10. juni 1940:

Den lokale kapitulasjon (se Forordet) i tysk tekst:

.... 2. "Sämtliches Kriegsgerät des norwegischen Heeres, der Marine und Luftwaffe einschl. die von den alliierten in Norwegen zurückklassenen Kriegsgeräte - gleichgültig ob sich dieses z.Zt. in Händen der norw.Truppen oder in Lagern, Zeughäusern oder wo sonst in Norwegen befindet, in derzeitigen Zustand an die deutsche Wehrmacht auszuliefern."

.... 5. "Die norw.N.Armee verpflichtet sich, sämtliche noch auf norwegischem Gebiet befindliche Soldaten der mit dem deutschen Reich im Kriege stehenden Mächte baldmöglichst zu übergeben. Beide Vertrag schliessenden Parteien verpflichten sich die vereinbarten Kapitulationsbestimmungen gewissenhaft zu beachten." -

Hovedkapitulasjonsavtalen (se Forordet) i norsk tekst:

Prgf. 1: "Samtlige norske stridskrefter legger ned våpnene og skal ikke gripe til våpen igjen mot det tyske rike eller dets allierte så lenge den pågående krig varer."

Prgf. 3: "Den norske overkommando sørger for nedleggelse av og utlevering av alle forhåndenværende våpen, militære transportmidler til lands og til vanns forhåndenværende forråd av ammunisjon, materiell, drivstoffer, smøreoljer, bilringer og sprengstoffer i ubeskadiget stand."

Prgf. 4: "Den tyske overkommando skal etter at utleveringen av tyske krigsfanger samt våpen og utstyr har

funnet sted tillate offiserer, underoffiserer og menige som ikke er yrkesmilitære å vende tilbake til sine hjemsteder. Yrkesmilitære har valget mellom å avgi æresord om ikke å gripe til våpen igjen i denne krig mot det tyske rike eller dets allierte, eller ærefullt krigsfangenskap. Offiserene får beholde sine personlige våpen."

-.....-

Tilslutt skal det presiseres at hovedkapitulasjonsavtalen kom i stand etter beslutning i statsråd (hvor også kongen var tilstede) i Tromsø, den 7. juni 1940, hvor det ble fastslått at det var håpløst for Norge å fortsette krigen, og derfor gitt ordre til Overkommandoen å kapitulere overfor tyskerne. - Og slik endte krigen for Norge.

.....

" V I D I V I A D O L O R O S A "

(Latin: "Jeg så smertens vei")

John Berggreen

REGNSKAPSKONSULENT

Regnskapsopplegg og konsultasjon
Bokføringsoppdrag av enhver art
Revisjon og regnskapsanalyser
Rasjonaliseringsplaner

OSLO, 16. jan. 1981

Brattvollvn. 23 c.
Tlf. 28 30 35
Bankgiro 4261/163
Postgiro 20.16.21

Ole Brunæs
red. av RAPPORTEN
Postboks 8398-Hammersborg
Oslo 1

Gjenpart sendt (for orientering)
Knut Steen, Drammensvn. 134, Oslo 2
X Bjørn Østring, Fjordvn. 77, 1322 Høvi

Tsjerkassy-stevnet 14. februar - min nye bok.

Jeg takker for tilsendte RAPPORTEN (sendt meg av Knut Steen, forfattet av Ole Brunæs) og vil svært gjerne få delta. Vennligst oppgi meg sted og klokkeslett og eventuelle andre opplysninger.

Som aktiv deltaker i Tsjerkassy-slaget, vil jeg sette pris på å få presentere min nye bok, som utkommer om 14 dager:

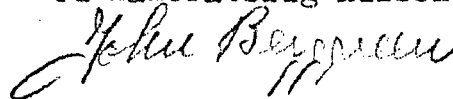
TSJERKASSY

- en norsk ambulansekjørers opplevelser på Østfronten 43/44

Den utgis på et dansk forlag (ZAO) men på norsk, og er skrevet på basis av mine detaljerte dagbøker fra dengangen. Boken er bilagt med mange originale fotos, militærkarter og flyblad, og er etter forlagssjefens mening en enestående historisk dokumentasjon av Tsjerkassy-gryta, foruten at den er meget spennende selvsagt. - Forlagssjefen, Lars Zachariassen, har spesialisert seg på historiske verker og utgir boken i stort standard-format 28x18 cm. Han telefonerte meg fra København i formiddag og meddelte at han kommer til Oslo medbringende de første 50 eksemplarer ca. 1. februar. - Det er planer om å utgi boken på tysk, svensk og engelsk. -

Jeg vil be om tillatelse til under stevnet å få lese mitt dikt RINGEN BRYTES (som også er trykt i boken), for å bidra litt til "underholdningen". Ellers gleder jeg meg meget til å treffe gamle krigskamerater.

Med kameratslig hilsen

John Berggreen

P.S. Boken har jeg måttet utgi under et pseudonym BEN ESPER, fordi jeg dessverre må ta hensyn til mine mange forretningsforbindelser og er formann i en nøytral landsomfattende organisasjon (Norsk Esperanto-Forbund) og ikke ønsker å miste disse kontakter. Vær derfor vennlig å respektere utad min anonymitet og ikke røpe min identitet overfor andre utenfor vår krets. -

Vedr. "Tsjerkassy" av Ben Esper - 2.opplag mai 1981:

Forord til 2.opplag:

I annet opplag er det rettet en del ortografiske feil, og det er kommet til et etterord. Dessuten er det under hvert av de tre diktene gitt en orientering om de benyttede versemilene og når diktene ble skrevet. Ellers er innholdet uendret. -

ETTERORD

Ben Esper ble våren 1946 dømt til 6 års tvangsarbeid for krigstjeneste på Østfronten og for medlemskap i Nasjonal Samling. Hans fire innvendinger ble ikke tatt til følge:

- at Norge ikke var i krig med Tyskland etter 10.juni 1940 da hovedkapitulasjonsavtalen ble inngått, og at han derfor ikke var seg bevisst at Norge var krigførende,
- at han utelukkende hadde gjort sanitetstjeneste og derfor var straffefri i pakt med Røde Kors' Genferkonvensjon som fastslår at sanitetspersonell ikke skal straffes, og at Norge hadde ratifisert denne konvensjon,
- at hans medlemskap i Nasjonal Samling (siden 1933) ikke kunne ansees straffbart, da Landssvikanordningen ble utferdiget den 15.desember 1944 i London og gjort til lov i Norge først i 1945, men med tilbakevirkende kraft fra 8.april 1940. Dette er i strid med Grunnlovens paragraf 97, som forbyr at lover gis tilbakevirkende kraft,
- at medlemskap i et tidligere lovlig politisk parti ikke kan gjøres til en kollektiv forbrytelse uten hensyn til de enkelte medlemmers gjerninger. Dette strider mot almene rettsprinsipper (som også er knesatt i de senere FN's Menneskerettigheter, som alle siviliserte stater har sluttet seg til).-

Dommen på 6 år ble våren 1948 omgjort til 4.1/2 års tvangsarbeid, som Ben Esper sonet på Ilebu Fengsel

- i undrende ettertanke om sin skjebne.
